

CAPVT VI. DE CVRA CIRCA IVSTITIAM.

§. 339.

Quae
cura
circa
iustiti-
am?

Iustitiam diximus supra (§. 267.) versari circa dominium & possessionem; id igitur curandum est in republica, vt suum cuilibet tribuatur: vt contractus legitime celebrentur, celebrati feruentur &c. atque si quis ciuium tribuere nolit, vi ab imperante est adigendus: si vero alias laeferit, aut statum ciuis imperfectiorem reddiderit, ad damni refarcitionem cogendus.

§. 340.

Quare
iudices
constituendi?

Vides ingentes & innumeras esse imperantis curas; quae cum vires vnus superent, vt adeo solus Princeps omnibus curandis non sufficiat: patet, iudices esse constituendos, qui eius nomine & auctoritate ius dicant, de causis ciuium decernant, parti laesae ius suum vindicent, atque refractarios carcere, mulctis &c. obligent, vt sententiae satisficiant.

§. 341.

Quae
dotes
iudicum?

Cuiusmodi esse debeant iudices causarum ciuilium, ex ipso scopo huius muneris intelligis: nempe cum principis vices subeant, omnibus quoque praediti esse debent imperantium virtutibus (§. 294.); igitur 1. sint iurium egregie periti, atque nouerint ea ad facta specialia applicare: 2. sint aequitatis & probitatis amantissimi, vt etiam suspensionem studii partium aut fauoris priuati a se amoliantur.

§. 342.

§. 342.

Officia iudicum fingillatim enumerare Quae hic non vacat ; interea id certum est , eos officia ? praecipuam gerere debere curam circa pacta & contractus ; quoniam his fallendi alios frequentissima est occasio ; igitur generatim 1. curandum , ne contractus contra legem ineantur , vt illegitimi rescindantur , legitimi feruentur : 2. inuigilandum ponderibus , mensuris & monetae , quae in republica constituta sunt : 3. curandum circa hypothecas & pignora , vfuras &c. quae omnia ex iis intelliguntur , quae supra (§§. 158. seq.) diximus.

§. 343.

Ad causas ciuiles etiam referendae sunt Quid illae circa laesionem honoris & famae ; in- & quod iurias eius generis non esse in republica fetuplex vindi- rendas , sed poenis coercendas , nemo non cta ? intelligit. Actio qua iudex poenam infligit ob illatas iniurias , & ad damni reparationem cogit laesorem , *vindicta publica* : illa vero , qua ciuis ciuem sua auctoritate ad satisfaciendum adigit , *vindicta priuata* dicitur.

§. 344

Nemini in republica licere debet ob illatas quascumque iniurias priuatam vindi- An vindicta priuata est licita ? ctam sumere ; nempe quotidiana experientia nouimus , iniuriis homines ad iram , violentissimam omnium passionum incitari ; est autem moraliter impossibile , vt homo passione incitatus intra limites iusti se contineat , neque maioremumat vindictam , quam fue-

fuerit illata iniuria aut laesio: ex quo laesiones non vnquam finirentur, sed semper multiplicarentur; igitur priuatae vindictae locus in republica esse nequit, sed laesiones solum auctoritate publica vindicari debent.

§. 345.

An licita duellum? Hinc intelligis, quid de *duellis* seu certaminibus singularibus statuendum; etsi enim neque naturalibus neque diuinis adversarentur legibus, ea in ciuitate minime toleranda, sed grauissimis etiam poenis coercenda forent: cum nihil sint aliud, quam priuatae vindictae species. At vero intelligis simul, ius inculpatae tutelae (§. 130.) plurimum differre a duello.

§. 346.

Quid de homicidio notandum? Quoniam maxima omnium laesio est ablatio vitae, patet homicidio maximam quoque poenam constituendam esse: neque illud tamen eadem semper poena plectendum, cum diuersae possint adesse circumstantiae, pro quibus illud magis aut minus imputatur (§. 86.); hinc homicidium *apertum & dolosum*, quo quis necem alterius intendit, poena capitali punitur: homicidium *culposum*, praeter intentionem, sed aliqua tamen culpa intersectoris commissum, poena mitiore: *casuale* autem seu praeter mentem absque omni culpa commissum, non punitur.

§. 347.

An sententia? Quodsi alterutra litigantium pars in iudicis sententia acquiescere nolit, quod iudicem

cem errore aut affectu abreptum pronunciat-
se putat, libera est illi prouocatio ad supe-
riorem iudicem, & porro ipsum principem:
quae prouocatio recepto nomine *appellatio*
dicitur. Facile patet, litigantibus hanc li-
bertatem, in grauioribus caussis ad superius
tribunal prouocandi, denegandam non esse;
sed patet quoque curandum esse, ne temere
fiant appellationes, ne inutiles nectantur
morae, ne cognitiones caussarum sine ne-
cessitate prolongentur.

§. 348.

Criminalium caussarum nomine intelligun-
tur passim eae, quibus inquitur in delicta,
& deliberatur circa poenas reo inferendas;
cuiusmodi delicta sunt furum, latrocinium,
homicidium, sacrilegium &c. Forma & ratio
in eiusmodi grauiora delicta inquirendi, *pro-
cessus criminalis* dicitur.

§. 349.

Si quae aliae, tum profecto caussae cri-
minales insignem merentur principum at-
tentionem, quippe in quibus & de vita ciuis
& de iactura reipublicae agitur; vnde con-
stituendum supremum criminale tribunal,
sine cuius confirmatione, nomine principis
facta, non liceat iudici sententiam latam exe-
cutioni mandare.

§. 350.

Cum in caussis minoribus ciuilibus iu-
dex saepe quibusdam indiciis nixus ferre
sententiam cogatur: tum contra in crimina-
libus

iudicis
stan-
dum?

Quae
caussae
crimi-
nales?

Cur su-
pre-
mum in
his
caussis
tribunal
consti-
tuen-
dum?

Quid
ad con-
demna-
tionem

accusati
requiri-
tur?

libus poenam capitale[m] contra accusatum pronunciare numquam debet, nisi omnia veritatis indicia, h. e. nisi certitudinem habeat, nisi accusatus omnino sit conuictus, nisi delictum sit extra omne dubium positum; hoc leges naturales exigunt: positivae pleraeque requirunt porro, ut reus etiam crimen commissum confiteatur.

§. 351.

Qua ra-
tione
veritas
solicetur?

Iudex certitudinem commissi delicti sequente ratione acquirit: 1. affirmatione *testium* *unuraturum* omni exceptione maiorum: quod si accusatus delictum pertinaciter neget, 2. locus est *confrontationi*, dum testes praesente reo testimonium deponunt: quod si reus negare pergat, vel responsa dubia aut contradictoria proferat, 3. applicandus est quaestioni seu *torturae*, ut confessio eliciatur, ne secus innocens puniri videatur.

§. 352.

An 'tor-
turae
penitus
relici-
endae?

Sunt, qui torturae locum esse nolint, quod putent, torturae metu etiam innocentem ad confessionem delicti compelli; verum rarius id accidit, ut tortura sit fallax eliciendae veritatis medium, si rite adhibeatur: deinde vero confessio haec praeiudicio non est consentienti, nisi eam extra quaestionem confirmet.